

Надежда Нада Виторовић

КОРЕНИ

аутобиографија

Надежда М. Виторовић
КОРЕНИ
Аутобиографија

Издавач

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ ПРИБОЈ

За издавача

САВО ДЕРИКОЊИЋ, директор

Компјутерска обрада текста и прелом

ИБРАХИМ ЂАТА ХАСАНАГИЋ

Штампарија

„АБАКУС - НТ“
Прибој

Тираж

100

ISBN 86-82359-12-X

Надежда М. Виторовић

К О Р Е Н И

Аутобиографија

Прибој на Лиму, мај 2006.

МАЈКА

Надежде Виторовић

МИЛЕВА Д. (УРОШЕВИЋ) ВИТОРОВИЋ

Рођена 29. I 1905. у Сребреници
Босна и Херцеговина

Умрла 15. I. 1985. у Београду
Сахрањена је на Новом Гробљу у Београду
Србија

Мајка: Јованка А. (Јовановић) Урошевић
Отац: Драго М. Урошевић

ЈОВАНКА А. (ЈОВАНОВИЋ) УРОШЕВИЋ

Рођена 1885/6. у Сребреници
Босна и Херцеговина

Умрла 1912. у Призрену
Србија

Мајка: Алба (?) Јовановић
Отац: Алекса Јовановић

СОФИЈА А. (ЈОВАНОВИЋ) ШИПКА

Рођена 1894/5. у Сребреници
Босна и Херцеговина

Умрла у Сребреници 1960 и неке
Србија

Мајка: Алба (?) Јовановић
Отац: Алекса Јовановић-Косовац

АЛБА (?) ЈОВАНОВИЋ

Рођена око 1861/2
У Сребреници (?)
Босна и Херцеговина

Умрла: У Сребреници

Мајка: (?)
Отац: (?)

ПРВА ПОРОДИЧНА ФОТОГРАФИЈА

Крај XIX века у Сребреници
Босна и Херцеговина

С лева на десно од задњег реда:

1. Марта Јовановић	7. Стака Јовановић	11. Росанда Јовановић
2. Илија Јовановић	8. Софија Јовановић	12. Десанка Јовановић
3. Ленка Јовановић	9. Алекса Јовановић	13. Цвијетин Јовановић
4. Сима Јовановић	Косовац (отац)	
5. Јованка Јовановић	10. Алба Јовановић (мајка)	
6. Милица Јовановић		

Најстарија фотографија у нашем породичном албуму је по женској линији, из фамилије моје мајке, Милеве Д. (Урошевић) Виторовић, а по линији њене мајке Јованке А. (Јовановић) Урошевић. На овој фотографији је моја баба по мајци, као и њени родитељи а моји прабаба и прадеда Алба и Алекса Јовановић из Сребренице. Ова породична фотографија је направљена у Сребреници крајем деветнаестог века.

Ја поседујем фотокопију овог фотоса, коју је моја мајка добила неким поводом од рођака. Сећам се како је била узбуђена кад је видела своју мајку Јованку поред родитеља, а међу њеним сестрама и браћом. Чинило се да се поново сетила лика своје мајке и њеног сродства са теткама које су живеле у Сарајеву. Теткама се придружила у осмој години са млађом сестром Наталијом, после смрти њихових родитеља и осталих чланова породице Урошевић, у Призренском пожару 1912. године.

Било је нечег дирљивог у мајчином посматрању и коментарима те фотографије, пред нама, њеном децом. Нама то није било важно као њој иако смо њена деца. Логично би било да боље разумемо радост и дивљење за лик мајке, који ће после много година на, овој фотографији, поново видети и доживети.

Мама је чувала ову фотографију у својој соби, урамљену у скроман рам и окачену изнад њеног кревета, на коме је петнаест година касније и умрла. Чини се као да је лику своје мајке приписивала све особине анђела чувара и љубави, коју је тако рано изгубила, а онда опет срела у лику девојчице на фотоснимку.

После мамине смрти ја сам узела њену фотографију у жељи да је сачувам. Урамила сам је у други рам, по мом мишљењу адекватнији, који је боље истиче и који се боље слаже са копијом. Након мамине смрти ова прва породична фотографија је у мом власништву. Чувам је на полици у свом њујоршком сликарском атељеу.

ЈОВАНКА А. (ЈОВАНОВИЋ) УРОШЕВИЋ је друга девојка са десне стране фотографије. Она стоји једном руком ослоњена на раме своје мајке Албе, и као сви фотографисани гледа право у камеру, можда на захтев фотографа. По причању њене кћери, а наше мајке Милеве, Јованка се удала већ у шеснестој години живота, као што је у њено време и био ред. Овај снимак је годину или две пред њену удају. Рекла би да се задевојчила кад је овај снимак направљен.

Обучена је у каро свилену сукњу од тафта, дугу до чланака или мало изнад њих и блузу једноставну и у струк, са копчавањем на леђима а рукави на бауш, као што се и носило крајем XIX века у Европи. По мом мишљењу једино она од свих девојака личи на оца. Остале њене сестре су женственије и више личе на мајку. Коса јој је светла и права, зачешљана у кику на леђима. Мама Милева нема никакве визуелне сличности са својом мајком Јованком. Она више личи на оца Драгана М. Урошевића и његову фамилију. Нажалост нису сачуване њихове фотографије, нити сам имала прилику да их видим у некој породици са његове стране.

СОФИЈА А. (ЈОВАНОВИЋ) ШИПКА је млађа сестра Јованчина. Она усваја Јованчине кћери, Милеву и Наталију. Софија на овој фотографији стоји на левој страни у првом реду поред оца Алексе Јовановића. Кад је снимак направљен Софија није имала више од седам година и знатно је млађа од Јованке. По томе закључујем да је Софија 1912. године била у првим годинама брака пошто је прихватила две девојчице своје старије сестре Јованке, која је погинула са мужем и породицом у Призренском пожару те године.

На овом снимку Софија је у белој хаљиници без струка и са дугом косом. Коса јој је пуштена низ леђа, кестењасте боје. Стоји фронтално, благог погледа и опуштених руку. Њен карактеристичан лик ће се лако препознати и на каснијим фотографијама. Рекло би се да веома личи на своју мајку Албу, која на овој фотографији седи. Њен муж Алекса седи са дигнутом чашом пива у десној руци, наздрављајући овом срећном тренутку када је породица на окупу. Није свако имао тако многочлану и здраву породицу, крајем XIX века, у Босни међу Србима и још да се изложи овом трошку за фотографисање.

АЛБИ ЈОВАНОВИЋ девојачко презиме не знам, па ће и њено лепо романско име ући уз презиме њеног мужа, Србина, који је у Сребреницу дошао са Косова. Он је по пореклу добио надимак Косовац. Алба је мајка моје бабе по мајци Јованке и њене млађе сестре Софије.

Прабаба Алба седи на столици, као и њен муж. Она седи мало подаље од њега, како пристojност тог времена налаже. И она је обучена у грађанску ношњу из турског времена. Њена сукња је дуга, до чланака, од дуплог свиленог тафта. Носи је са блузom од танког свиленог беџа, испод чије крагне је ниска дуката. Преко савега јакна од сомота са трапезастим рукавима, украшена по ивицама везом од срме, позната под именом *Либлада*. Алба је мајка ове велике породице. На њеном крилу је најмлађа кћи, од годину или две старости, њена мезимица Деса (Десанка).

Њене су очи већ помало упале. Уста су јој на крајевима опуштена од бола и тежине живота, од бриге жене и мајке велике породице коју подиже. Све то говори о њој, о жени тог времена, о њеној тешкој прошлости и данима њене стрепње од мужа, ауторитета породице. То говори и о обавезама које жену сустижу са рођењем сваког детета и обавезама које трају током њиховог одрастања и одгајања. Смењивање и понављање тог биолошког низа који се наставља у одласку, удајама њених кћери и женидбама њених синова, чине је срећном и потврђеном. Када је стабло здраво и плодно тад се осећа успешном и срећном и ужива у ономе о чему је снила.

Закључујем да је Алба господског рода, наследница феуда и велепоседничке титуле, коју је наследила рођењем и пренела удајом и на свог мужа Алексу Јовановића-Косовца. Ако грешим онда феудална права које су имали Јовановићи у Сребреници треба проверити и доказати њихово порекло. Треба потврдити истинитост приче баке Софије (Јовановић) Шипка, жене пореског инспектора Милана Шипке у доба полувојне управе Аустроугарске монархије у Босни, која нам је причала о аристократском пореклу.

АЛЕКСА ЈОВАНОВИЋ - КОСОВАЦ

АЛЕКСА ЈОВАНОВИЋ - КОСОВАЦ је отац ове велике породице а моја баба Јованка је његова и Албина кћи. Моја браћа, сестре и ја смо њихови унуци, односно треће колено.

Прва породична фотографија је снимљена крајем XIX века. По старости фотографисаних чланова фамилије које добро познајем, мајке и бабе, доносим закључак не само о времену кад је фотос снимљен већ и о личностима који су наши блиски рођаци, па самим тим и гране стабла Албе и Алексе Јовановића.

Као што сам говорила о женама на овом првом породичном снимку то исто чиним и кад је мушки костим у питању.

Отац и син су на овој фотографији обучени у стару градску ношњу из турског времена. Ипак, појављује се један детаљ на том старом турском грађанском руху, који припада новом времену и аустроугарском утицају. То је кравата око врата Алексиног најстаријег сина Илије. Он је слободно и са поносом носи и меша са оделом из старог времена који припада више његовом оцу него њему. Његов фес је највероватније последњи у породици, као што је и њихова кравата прва обучена под утицајем европске свежине и духа новог времена. Он је ту кравату прихватио, као и обавезе које су их сустигле са полувојном администрацијом Аустроугарске монархије у Босни и Херцеговини, после Берлинског конгреса 1878. године.

Само неколико година млађи брат, Сима, је на овој првој породичној фотографији у потпуности обучен по европски, са белом кошуљом и на њој крутом крајном административног службеника Аустроугарске монархије.

Не сумњам, а нешто се и присећам разговора и интрига у фамилији, да су наше бабе, Алексине кћери, поудате за аустроугарске службенике искористиле аграрну реформу из 1911. године и продајом својих мираза, ливада, шума и сличних некретнина, допуњавале своје скромне службеничке буџете у Сарајеву. Куповале су по Бечу и Грацу, а синове почеле да шаљу на школовање у Беч и друге европске центре.

Закључујем да је Алекса Јовановић-Косовац прихватио власт и сарадњу са Аустроугарском, као што су његови синови прихватили европску моду, одевање и школовање, а кћери младожење и животне сапутнике. Можда је то био једини пут ка ослобођењу од вековног ропства.

Ако се вратимо првој породичној фотографији као и патрону бројне феудалне породице с краја XIX века у Босни и Херцеговини, видимо да је он још са фесом на глави, усуканих великих бркова какве Срби носе од Краљевића Марка до Вука Караџића, као обележје јунаштва и мужевности. Судећи по фотографији његова кућа од дрвених греда, грубо тесаних, или је само реч о дворишној помоћној згради. Ко је ову фотографију урадио у доба када су фотографије биле реткост, не може се ништа поуздано рећи, може бити неки аустријски или хрватски путујући фотограф.

ДРАГО М. УРОШЕВИЋ

Фамилија Урошевић
није оставила траг
на фотографији.

Моја мајка Милева Д. Урошевић, кћи Јованке А. (Јовановић) Урошевић и Драга М. Урошевића, никада није помињала фотографију из породице Урошевић, а још мање да је такву фотографију поседовала. Она је знала имена својих предака по мушкој линији, па их бележим онако како их је она низала у многим разговорима са нама. Увек је волела истицати значај и углед њеног оца и његове фамилије.

ПЕРА УРОШЕВИЋ, трговац из Сребренице, најстарија је личност из породице Урошевић, коју је наша мајка помињала. Он је цео живот провео у овом малом граду, где је и умро остављајући своје наследнике: Митра и Симеуну.

МИТАР П. УРОШЕВИЋ је био трговац, као и његов отац. Путовао је, због својих послова у суседне градове, а због ходочашћа у Јерусалим. Тада је стекао титулу хаџије. После повратка са хаџа у Сребреницу жени се Аном (чије девојачко презиме моја мајка није знала). Са Аном ће имати двоје деце: Софију и Драга. Хаџи Митар П. Урошевић је провео живот у Сребреници, где је умро и сахрањен, као и његов отац Пера.

ДРАГО М. УРОШЕВИЋ, отац моје мајке, оженио је Јованку, ћерку Алексе Јовановића - Косовца из Сребренице. Са њом је имао седморо деце. Сва деца су рођена у Сребреници и то овим редом: Светозар, Обрад, Илија, Урош, Милева (рођена 29. I. 1905., умрла 15. I. 1985. у Београду.), Божидар (рођен 1907., умро ?) и Наталија (рођена 1909., умрла 1925. у Сарајеву).

Причајући о фамилији Урошевић, са очеве стране, моја мајка није знала године рођења и смрти своје старије браће и чланова породице који су умрли у Призрену. Памтила је само године рођења троје најмлађих, који су остали у животу после Балканског рата и спаљивања Призрена од стране Бугара, након 1912. године.

Како је породица Драга М. Урошевића доспела из Сребренице у Призрен, лако је објаснити. Моја мајка је то више пута понављала у сећањима о тим драматичним данима породице Урошевић.

Драго М. Урошевић потиче из имућне трговачке породице. Основао је и изродио своју породицу у Сребреници са седморо деце. У Сребреници је само, поред предака, сахрањен његов најстарији син Светозар, пре Анексионе кризе 1908. године и Драговог одласка из Босне, а касније и пресељења целе породице у Србију. Не знам са сигурношћу којој политичкој организацији је припадао Драго М. Урошевић, али нема сумње да је у својој политичкој опредељености био активан, и да се борио за стварање велике државе јужних Словена на Балкану. То је узроковало његово бежање из Босне у Србију, а потом и пресељење породице у Призрен.

Да ли је отац моје мајке 1912. године учествовао у Балканским ратовима, немам одговор, али знам да је њему и већем делу његове породице у Призрену донео смрт. У Српско - Бугарском рату спаљен је Призрен. У том пожару је настрадао Драго, његова супруга Јованка, синови Обрад, Илија и Урош, као и мајка Драгова, Ана.

Ово би могао бити доказ да је Драго учествовао у Бугарско - Српском рату и да нису случајно сви чланови његове породице убијени. А можда је ратни метеж омогућио гониоцима из Босне, да се освете за његово припадништво и ангажовање у „Младој Босни“ или његову активност у борби за стварање јединствене државе ујужних Словена на Балкану. Та јединствена држава није била само сан Срба већ и осталих јужнословенских народа.

Захваљујући „Црвеном крсту“ Милева, Божидар и Наталија вратиће се у Босну, у Сарајево. Ту ће девојчице усвојити млађа сестра њихове мајке Јованке, Софија Јовановић Шипка и њен муж Милан Шипка, порески инспектор у полувојној администрацији Аустроугарске монархије у Босни, који су без деце.

Божидару се губи траг, највероватније у некој породици која га је усваја, а која није у контакту са тетком и течом из Сарајева, нити са осталом фамилијом из Сребренице.

СОФИЈА И МИЛАН ШИПКА

усвојиоци

МИЛЕВЕ И НАТАЛИЈЕ УРОШЕВИЋ

Време све брзо мења и оставља свој печет. Ево нас десетак-петнаест година касније од прве породичне фотографије. Сада смо пред другом фотографијом, портретом наше баке **СОФИЈЕ А. (ЈОВАНОВИЋ) ШИПКА**, снимљеној у неком сарајевском атељеу у венчаници, или првих година њеног брака. Она је тетка наше мајке Милеве, која ће се после пожара у Призрену опет наћи у Босни са својом млађом сестром Наталијом, а моја бака Софија ће их усвојити.

У белој хаљини са карнерима, ташницом и ципелама од сатенске свиле са машнама, она личи на даму са француског двора. Стоји зачешљане и скупљене косе, скромног изгледа, поред стилског стола у фото-атељеу, са букетом свежих маргарета спуштених на сто. Све ово говори о несумњивом утицају који се шири и долази из Средње Европе. То је нови грађански дух и укус који се визуелно преноси фотографијом и фотографисањем у Сарајево и Босну. Као да су фотограф и његови модели сад чулнији и обазривији у компоновању слике и њеној поруци и смислу. Овде се не види сиромаштво дворишта босанске касабе, или је све пало у сенку наше Софије, лепотице и младе госпође. Свежина маргарета, спуштених на сто, делује као и невеста, нежно и чедно.

Ипак, почетком XX века све се брзо мења. Догађаји се нижу као и ратови у Србији и за Србију. Софији ће заједничке невоље донети нове обавезе и две сетричине, са којима ће 1913. године отићи у Грачаницу, где је и њен муж, порески инспектор, премештен. У Грачаници, Милева наставља основну школу, коју ће завршити у Бања Луци, где је поново због обавеза премештен теча Милан Шипка.

Године 1916. Милан Шипка ће добити и војни позив од Аустроугарске монархије, па одлази у Грац, а исте године одлази тетка Софија на лечење у санаторијум Семеринг. Девојчице ће бити враћене у Сарајево и смештене у St. Avgustin kloster у коме Милева Д. Урошевић учи „Женску стручну школу“, коју завршава 1920. године. Тада се већ у Сарајеву поново налазе тетка Софија и теча Милан Шипка.

Завршетак „Женске стручне школе“, 1920. године, у St. Avgustin klosteru у Сарајеву и повратак породице Милана Шипке ће Милеви омогућити да празницима и викендом посећује фамилију у Сарајеву, која је сада многобројнија, јер још неке сестре њене мајке Јованке живе са својим мужевима и децом у Сарајеву. Ту су тетке Стака, Роса и Деса. Оне су на првој породичној фотографији у Сребреници, биле деца. Стоје на том снимку у првом реду. Ипак Милева и Наталија су усмерене ка тетци Софији и течи Милану јер су њихове званичне усвојенице, мада и даље бораве у St. Avgustin klosteru.

Тако ће доћи и до првог фотографисања, 1920. године, моје мајке Милеве у „Helius ateljeu“ у Сарајеву, са тетком и течом Миланом Шипком, њеним стараоцима. Они је овим највероватније награђују за завршену школу, добро учење и напредак, а и да обележе свој родитељски однос према штићеници и сестричини.

Тек сада сконцентрисана на ову фотографију и то време у Сарајеву, видим разлику између тетке и њене штићенице, и узрок њихове нетрпељивости која ће трајати дуго међу њима двома. Та разлика је разумљива јер је Софија одрасла у породици поред оба родитеља, више сестара које су јој помагале и браће која су је штитила. Са благословом родитеља се удала за господина пореског инспектора Аустроугарске монархије Милана Шипку, са којим ће у љубави живети и прославити „Златну свадбу“ (педесет година брака). Нису имали своје деце, што ће без сумње жалити и више пута покушати, али без успеха. Њихове усвојенице, Милева и Наталија, нису им биле довољна сатисфакција, јер су сувише биле рањене трагедијом и губитком родитеља.

Насупрот нормалног живота тетке Софије стоји трагични лик девојчица, које тек што су се навикле на нову породицу у Грачаници, затиче Први светски рат. Теча Милан добија нови премештај у Бања Луку. Девојчице ће се ускоро наћи у интернатском животу у Сарајеву. Зато ће Милева и Наталија стећи образовање и смерност, које се једино може очекивати у тој католичкој школи, као и презир ка луксузу и раскоши срећних и безазлених. Живот ће временом измирити њихове супротности.

Штићеница Милева и тетка Софија ће бити окренуте једна према другој, а њихови односи у пријатељству, љубави и са узајамним поштовањем.

Ја их обе памтим са љубављу и наклоношћу и њиховим различитим карактерима јер су ми биле путоказ и обе ме усмеравале ка налажењу свог сопственог лика и ставова моје личности, између крајности које су оне носиле и које су их делиле и сукобљавале.

На другој групној фотографији фамилије Јовановић, снимљеној у Сарајеву 1921. године, која сада живи у овом граду под различитим именима мужева Алексиних кћери, налазе се обе сестре, Милева и Наталија Урошевић. Милеваи је тек 16, а Наталији 12 година, па седи уз помајку Софију, са њене десне стране, у тамној хаљиници. Ту су четири Алексине кћери са мужевима, господином Холцлајтнером, Шипком, Илићем, као и њихова деца.

Нема сумње, Алексине млађе кћери су се добро поудале и живе у Сарајеву у међусобном пријатељству и љубави, свака са својом породицом. Између породица постоји топао и близак однос, тако да чине нову целину, фамилију везану сестринском љубављу коју су понели из очеве куће. Тако ће овај фотос направљен 1921. године у Сарајеву бити одраз заједништва и разумевања, али и љубави.

На другој групној фотографији значајно је да више нема ни трага од турског у одевању, да су се нове генерације Срба у Босни у потпуности окренуле свету и хришћанској цивилизацији Европе, што је почело са анексијом Босне и Херцеговине. И не само у одевању већ и у школовању младих.

Са ове две фотографије из Сарајева моја мајка ће завршити своје девојаштво и школовање, као и боравак у Сарајеву. Она ће после „Женске стручне школе“ 1920. године наставити своје школовање у „Препарандији“ (учитељској школи), што ће завршити 1924. године. После тога, не напуштајући St. Augustin kloster, она иде на летовање у Прибојску Бању, са својом тетком Стаком и њено петоро деце. Ту на летовању се среће са младим трговцем Милом Н. Виторовићем, нашим оцем. Ево како она сама прича, о том сусрету, нашем брату Данилу:

„Два тима играла су фудбал. Лопта је изашла из игралишта и докотрљала се до мене. Ја сам лопту одбацила и лопта је пала на Мила Виторовића. Он ми је пришао и рекао:

- Госпођице Ви страшно шутирате лопту, могла ме је убити, дозволите да се упознамо.

Сутрадан је дошао у Прибојску Бању његов носилац порука и поклона и пита:

-Има ли овде нека госпођица, која добро шутира лопту, јер имам један пакет за њу.

Одговорила сам да сам то ја. У пакету је био један килограм свилених бомбона и књига Л. Н. Толстоја „Ускрснуће“.

Стакина су се деца најела бомбона, а кад смо пошли у Сарајево, дошли смо у његову радњу у Прибоју и вратили му књигу, чувши да му сестра Дара каже:

- Миле, ово није за тебе, окреће се на пети.

Кад је исте године, у јесен 1924., дошао по робу у Сарајево, питао ме је да ли би хтела да се удам за њега, а ја сам му одговорила да нећу. Те исте године, кад сам се вратила из Прибојске Бање, преселила сам се код тетке Софије Шипка, улица Ђуковићева 10/II, у Јефановићевој палати, коју су наследили покојни Срскић и Спалајаковић, преко њихових жена, у близини хотела Европа.

Миле је дошао у Сарајево чим сам му послала депешу да хоћу да се удам за њега. То је било у децембру 1924. године. Он је дошао у Сарајево и договорили смо се да ће мо се венчати 27. јануара о Св. Сави, његовој крсној слави. Венчање је било у Старој Српској цркви, а кумови су били Владо Обрадовић, трговац на велико у Сарајеву и Тодор Пистољић, вице директор Српске централне банке у Сарајеву. Венчање је било у шест сати ујутру. Затим смо сели на воз и дошли до Увца, а Увац - Прибој, фијакером Тахир Бега Хасанагића.“ (Данило Виторовић „Рупице и рупичасто“)

И тако се завршио сарајевски период наше мајке Милеве у ком се школовала и девојчила. Имала је деветност година кад се удала за нашег оца.

Њена млађа сестра Наталија је у шеснестој години, исте те 1925. године, извршила самоубиство бацивши се под трамвај на Сарајевској улици. Тај трагични догађај прокоментарисала је „Српска реч“ која је у то време штампана у Сарајеву.

МИЛЕВА И НАТАЛИЈА УРОШЕВИЋ СА ФАМИЛИЈОМ У САРАЈЕВУ 1921.

Списак имена фотографисаних са лева на десно од задњег реда:

1. Милева Урошевић	7. Десанка Јовановић	12. Наталија Урошевић
2. Росанда Јовановић	Илић	13. Кристина Кулунџић
Анђић	8. (?)	14. Драгица Кулунџић
3. Анђић	9. Стака Кулунџић	15. Алба Кулунџић
4. Кујунџић	10. Зора Кулунџић	16. Драган Кулунџић
5. Милан Шипка	11. Софија Јовановић	17. Душко Анђић
6. Илић	Шипка	18. Аца Илић

О Т А Ц

Наежде Виторовић

МИЛЕ Н. ВИТОРОВИЋ

Рођен 9. јануара 1899. у Новој Вароши
Србија

Умро 27. новембра 1935. у Прибоју на Лиму
Сахрањен на прибојском гробљу 29. XI. 1935
Србија

Мајка: Симеуна (?) Виторовић
Отац: Никола Виторовић

НИКОЛА ВИТОРОВИЋ

Рођен 1870. у Српској Новој Вароши
Србија

Умро или погинуо у Првом светском рату

Мајка: (?)
Отац: (?)

МИЛЕ Н. ВИТОРОВИЋ је рођен у Новој Вароши, 9. јануара 1899. године у породици Симеуне и Николе Виторовића, као најмлађе дете и једини син. Осим Мила, Симеуна и Никола су имали три кћери: Милеву, Плему и Дару, које су биле знатно старије од брата.

Отац породице Никола, био је занатлија. Бавио се везом и украшавањем националне ношње, који се у тим крајевима још носе, мада је еврпоско одевање брзо и нагло прихватано од млађе генерације. Вешт у свом занату, Никола Виторовић ће радити и на црногорском двору, у време владавине кнеза Николе, а потом и краља Црне Горе (1910-1918). Ово сведочи да се национални костим дуго задржао као обележје традиције, угледа и богатства у Црној Гори, па је Нико, из милоште звани отац Мила Н. Виторовића, дуго имао посла у свом крају и међу Црногорцима.

Угледни занатлија није био фотографисан или те фотографије нису сачуване. Мој албум из породице Виторовић почиње тек после Првог светског рата фотографисањем мог оца Мила Н. Виторовића и његовог зета Алексе Томића, трговца из Нове Вароши, а мужа Милове најстарије сестре Милеве.

Кад и где је направљена ова фотографија не знам. Највероватније је настала у неком фото-атељеу у Сарајеву, где је млади Миле учио Трговачку академију, спремајући се за посао трговца. Можда је настала и касније када је ишао са зетом му Лексом по робу у Сарајево, са жељом да то заједничко путовање и посао овековече. Њу је могао направити и неки путујући фотограф, који је својим послом стигао до Нове Вароши тражећи зараду у фотографисању имућних људи и трговаца. Или је тај фото-атеље са обавезним намештајем, столом и столицом, овога пута од бамбусове трске, неки фотограф отворио у једном од ових малих градова на југу Србије, где су се без тешкоћа и посебног труда могли фотографисати и Алекса Томић и његов млађи шурак Миле Н. Виторовић.

Није случајно да је зет Лека узео у очинску заштиту и за трговачког помоћника, млађег брата своје жене и мајке својих шест кћери: Ранке, Васе, Наталије, Вите, Лепе и Деланде. Млади Миле ће бити и те каква нада и вера за трговца Алексу Томића, да његово дело неће бити занемарено, већ настављено. Захвалност се види и на фотографији, где млади Миле стоји поред зета му Лексе Томића, са поштовањем и поносом који се одаје оцу и учитељу.

Алекса Томић ће посао трговца пренети у Бистрицу, саградивши велику и лепу кућу на раскршћу путева, а кћери школовати и удавати чак до Београда. Млади Миле ће отићи даље од родног му места, Нове Вароши, у Прибој на Лиму. Пре него што започне самосталну трговину и оснује своју породицу у Прибоју на Лиму, он ће у трговцу Караџићу, мужу своје најмлађе сестре Даре Караџић, стећи свог последњег заштитника и учитеља.

Како су почетком XX века фотографије биле радо коришћене за дописивање и на полеђини ове постоји лаганим и извежбаним рукописом написана адреса трговца Алексе Томића из Бистрице, и текст поруке учитеља Миливоја Алексића из Никшића, мужа друге сестре Мила Виторовића, Племе. Учитељ Миливоје Алексић пише: „Драги Лексо, немој се љутити јер ја сам писао мом брату да ми дође 16, а Плема да би одбила њега, доспе да не прими нити моју браћу. Миливоје.“

Зашто Миливоје шаље Лекси фотографију на којој је фотографисан Лекса са братом њихових жена? Може се предпоставити, јер ту учитељ истиче очински однос Лексин према брату њихових жена Милеве и Племе. Зашто Миливоје пише о својој жени Племи и мајци троје деце Момира, Слободана и Наде, као о некоме ко га не разуме у његовој жељи и потреби да му брат дође у госте, тешко се може објаснити. Можда се може наслутити да учитељска плата није била тако велика и да се још један члан у породици није могао лако примити на гошћење, поред већ троје деце и на терет само једне мале учитељске плате и скромног живота. Можда жалба на Плему може изазвати разумевање код трговца и шурака за малу помоћ и братску љубав.

Ништа мање није значајна и интересантна фотографија из „Војничког живота“ коју Миле Виторовић шаље опет зету Алекси Томићу у Српску Нову Варош, старо

име града, кратко званог и познатог и сада као Нова Варош.

Ова фотографија је снимљена у Винковцима, код „Sejlера“ и на њеној полеђини пише да је то „POST CARD“ или „CARTE POSTALE“. Као што се види „Sejler“ то пише на два страна језика и кад одваја простор за „ADDRES-ADRESSE“ од простора за „COMMUNICATION-CORRESPONDANCE“ или место за поштанску марку, кад пише „STAMP HERE“ и не користи језик званичне, тек основане Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. По томе закључујем да Краљевина још нема јасна правила и законе понашања, јер се користе језици којима се фотограф служио где је учио занат и умеће, или језик званичне предходне државе којој је он припадао. Поштанских марака нема ни на једној фото-дописници са члановима фамилије, па закључујем да су, ако су слате поштом, слате у ковертама, или по личном доносиоцу, познанику или пријатељу који иде у тај град или крај.

Ни рукопис није занимљив, као ни садржај тих посвета и порука: *„Драгом мизету и сестри за опомен из војничког живота. М. Виторовић.“* Адреса је за господина Алексу Томића, без улице и броја, само кратко С. Н. Варош. То све говори о малом граду без назива улица и бројева кућа, али у коме се знало ко је ко и где живи. Тек сад разумем своју мајку, зашто је она говорећи о свом школовању и боравку пре брака код тетке и тече у Сарајеву толико истицала имена улица и називе „палата“ у којима су бака и деда, Софија и Миле Шипка, живели у Сарајеву. Био је то понос и прећутно истицање културе коју је Аустроугарска монархија неговала и спроводила чак и у крајевима и народима који нису били део имена те државе, али су били део краљевине, васпитавани у европском духу.

На слици у фото-студију у Винковцима код „Sejlера“, Миле Н. Виторовић се фотографисао са другим војником, док је он судећи по његовој униформи и ознакама на њој, подофицир. На њему су и кожне чизме, док војник носи „повојке“ до колена, што је био део униформе и у Првом светском рату. За Мила фотографисање није више тајна, па он лежерно стоји испред фото-камере, док његов другар, војник, се придржава за сто, мада је испружио једну ногу у корак напред и тим кораком наглашава опасност и агресију на коју је војнички спреман, ако затреба отаџбини.

„Sejlerov“ студио има у својој позадини исликан декор, врта са стубом куће, и наравно обавезним намештајем фото-студија у то време, сто и столица, вештачко цвеће, како би слика била одраз и симбол могућности, богатства оних који су испред свега тога, у првом плану фотографије. Наравно не може свако да се фотографише и излаже таквом трошку, па им фотограф у томе мало помаже не би ли још боље истакао могућности оних који се одлуче на тај трошак и да им улепша скупии тренутак коме су се изложили.

И ево нас код треће фотографије из породичног албума мог оца, по којој се на први поглед може закључити да младом Милу Н. Виторовићу све иде по реду и добро. Да му се нормално развија живот, који већ тад гради само уз помоћ и по угледу својих зетова, трговаца, чијим путем је и сам пошао.

После завршене школе и трговачког заната, одслуженог војног рока у Винковцима, није могло ништа лепше ни нормалније да му се догоди до женидба добром девојком. Случајни сусрет ће младом трговцу из Прибоја на Лиму, Милу Н. Виторовићу донети познанство са младом учитељицом из Сарајева, која прати те 1924. године на летовање тетку и њено петеро деце у Прибојску Бању, бринући се и помажући тетке, а и сама стичући прва искуства учитељице.

Кад овде говорим о мом оцу, гледајући његове фотографије, истаћи ћу уз његову понуду и искрену скромност и допадање које је моја мајка у њему изазвала, као и његову одлуку да оснује породицу, што је и остварио.

Њихова прва породична фотографија на којој су заједно, није са венчања, већ петнест дана касније, снимљена у Прибоју, њу ће послати у Сарајево тетке и течи, са поштовањем и посветом, Милевиним рукописом написаном, уздржано и срдечно: *„За успомену од вашег зета Мила и Милеве, 12. 02. 1925.“*

Како су то тетка и теча примили срцу, није било речи ни коментара, али су пријатељски односи између две фамилије ускоро успостављени и неговани све до Милове смрти.

Милевина фамилија ће често посећивати Прибој и летовати у Прибојској Бањи. О томе сведочи низ фотографија другог типа на танком рецкавом фото-папиру малог формата, аматерски снимљених, без театралности и патоса и посебног истичања компоновања слике који је био обавезан на овим раним фотографијама снимљеним у фото-атељеима. Управо те фотографије из атељеа су понос породичних албума фамилија и историје фотографије, јер су баш оне најбољи доказ о времену и животу почетком XX века.

Поред ове прве три фотографије, на којима се види и избор личности с којима се фотографисао и због чега су оне њему важне у том развоју, као и чиме је окупиран, он се најзад на четвртој фотографији појавио самостално, као личност и отац породице. Он је сад човек који зна своје обавезе и задатке, свој циљ и место у друштву. Једном речју он је сад зрео човек, поносан и самоуверен. На полеђини фотографије нема посвете, она никоме није послата јер су сви који су му важни сада околу њега. Осим линије која дели простор дописнице, на полеђини се налази и реч „feranija“, истим тиском одштампана као и линија дописнице, па закључујем да је то тип фото-принта прављеног помоћу магнетног поља. Највероватније је ова фотографија направљена у првим годинама брака док се све још нормално у породици развијало, док напредују његови послови као и породица.

Да би смо боље разумели живот и рад Мила Н. Виторовића и развој његове породице, а потом његову рану болест и смрт у 36 години живота, одговор треба тражити и у целокупној ситуацији у Краљевини СХС, која није једноставна ни лака, а имала је одраз и на посао и пословне људе у земљи.

Мој отац Миле Н. Виторовић је био члан Радикалне странке и припадао људима који су се определили за централистичку државу и краља. Али он је мале моћи и још мањег капитала, безначајан грађанин без већег утицаја и моћи у великој борби за власт. Власт је у рукама крупног капитала, војске и високих кругова у држави, околу краља. Он је као и многи млађи у тој сада великој борби ентузијаста и следбеника великог сна да Србија ојача и осамостали се у својој унутрашњој и спољној политици. Зато и јесте наиван и зато ће његова младалачка сигурност застати и живот ће му, не само у друштвеном и пословном, већ и у породичном смислу показати његову слабост. Смрт његове прворођене девојчице Олге ће га дубоко дирнути, а доживеће и смрт свог четвртог детета Владе, у његовој другој години живота, што ће имати трага и на његово здравље и борбеност. Иако се трудио да потисне емоције, све ће га то отерати у депресију и болест. Умро је 1935. године и сахрањен на прибојском гробљу.

ОЛГА М. ВИТОРОВИЋ

27. X. 1925 - 4. IV. 1929.

Олга је прво дете у породици и прва радост наших родитеља. Рођена је тачно девет месеци после венчања Милеве и Мила Виторовића у Старој српској цркви у Сарајеву 27. I. 1925. године. Ипак њена прва фотографија долази тек после рођења њеног брата Николе, првог сина у породици. Олга је тада стара годину дана и три месеца. Тада, Николи у част биће позван и фотограф, када ће наша Олга са машном у коси и хаљиницом преко пелена, на мамином белом везу добити своју прву фотографију. Тиме ће бити забележено и мамино умеће и татин краљевски укус, као и њихова љубав за девојчицу и прву бебу.

Овај први фото снимак, направљен 1927. у облику дописнице, поклоњен је тета Дари Караџић из Прибоја са уобичајеном посветом: „Тета Дари од Олгице“ која је написана маминим разливеним рукописом.

На фотографији сем лепе и напредне бебе налази се и мамин ручни рад и њен капут са сребреном лисицом, који јој је тата купио за венчање у Сарајеву. Домишљати родитељи и добар фотограф, решили су слику и декорисали дечији лежај у контрасту, па фотос као и беба, делују краљевски. Тако је мала лепотица добила лепши снимак од њеног брата Николе, првог сина и наследника дединог имена.

Олгин лик ће се сачувати још само на једном снимку, детаљу неке друге фотографије коју је неко исекао. На овом детаљу она има, по свему судећи, већ две или три године, а то значи непосредно или само неколико месеци пред смрт. На оба снимка она је неговано дете и напредна девојчица, али ускоро ће се разболети од „милијарне туберкулозе плућа“, болести која се нагло ширила и носила смрт. Зараза је наступила путем млека заражене краве, тако да ће болест брзо савладати дете, мада су је родитељи одмах однели у болницу у Сарајево. Тамо ће ускоро и умрети и бити сахрањена.

Бол је у породици била велика, мада су већ били рођени Никола и Невена, када се то догодило. Тата ће написати више стихова посвећених и инспирисаних тим поводом у један оранж нотес, који ће мама много пута читати нама деци. Нотес је мама у метежу рата негде изгубила, када је значај тог бола био засењен ужасима ратних призора и масовног убијања деце, када је њена љубав и страх имала само наду и жељу да сачува оне који су још живи.

НИКОЛА М. ВИТОРОВИЋ

12. II 1927. - 16. IV 1958.

Понос породице и наследник дединог имена, а очева нада и радост, све је указивало на значај који су му дали и са колико радости су га сачекали. Рађање је дукатом даровано, као што је и обичај. Прангије су пуцале, звона црквена звонила, при крштењу, како је и ред.

На другом сачуваном снимку Никола је већ велики дечак, четири године стар, замишљеног погледа и са својом млађом сестром Невеном. Обоје лепо и грађански обучени, мало русофилски, по жељи тате и његове љубави за руску литературу. Нису се сликали у

Прибоју већ у гостима у Угошћу, близу Вишеграда, неким поводом тамо одведени. Насупрот њих и у њиховој позадини је група сељачке деце и сељана који посматрају са радозналошћу шта се збива и чиме се деца забављају. Лепота ове деце је будила интересовање, али вероватно и завист. Анегдоте о Николи из његовог раног детињства и пре татине смрти, говоре о немирном детету које има личност, која није била уобичајена у средини где се родио и растао. И поред свега живот ће га однети на другу страну од оне о којој су родитељи снивали.

Он је дечак стар седам година кад му је отац умро. Дечак зачуђен смрћу оца али и мајчином одлуком да се пресели у свој родни град Сребреницу. То ће га све одвести у кошмар из кога ће изаћи кроз дечју игру са својим вршњацима.

Неколико месеци после смрти нашег оца, мајка је одлучила да напусти Прибој на Лиму са својом децом и врати се у Сребреницу, где ће живети међу блиским рођацима и са својом фамилијом и децом. Ипак, она ће сачекати лето 1936. године и посету њених старатеља из малолетства, тетку и течу Софију и Милана Шипку, као и другу тетку Стаку и њеног мужа господина Холцнајтера. Мајка је хтела да се са њима посаветује и одлучи да ли да учини тај значајан корак. Нема сумње да су је подржали у њеној одлуци.

Највећи отпор и препреку ће поставити татина сестра Дарка Карацић која нема свој пород, па је због имућног материјалног положаја сматрала да има право и да може да одузме децу биолошкој мајци. Она ће приморати нашу мајку да остави децу и да се за њих бори судским путем, а да са собом понесе само најмлађе дете Надежду, рођену у Миловој болести и пре времена и завршетка нормалне трудноће.

Мајка Милева Виторовић ће судским путем успети да јој се врати још двоје деце: Невена и Данило, а Никола ће остати и дочекати почетак Другог светског рата у Прибоју, код тетке Даре Карацић.

Четрнаестогодишњи дечак на почетку рата, Никола ће бити заокупљен још игром и другарством, али италијанска окупација тога краја, партизански устанци и одреди који су се у том крају развијали, одушевљење народа за борбу, покреће и њега и његову генерацију да им се придружи. Ратни метеж ће га ускоро бацити у немачко заробљеништво па ће бити послат у Немачку, у логор из кога ће се вратити у енглеској униформи. Наћи ће се у Београду са мајком и свима нама где почиње његов нови живот и планови.

Незаборавни рат, умор и сумња, преживљавање и сећање на прошлост, све то оставља траг на сад осамнаестогодишњем младићу. Он сумња у исправност новог живота и мајчине одлуке која га је „оставила“ после очеве смрти код тетке у Прибоју на Лиму, па ће то бити привидни разлози за његове сукобе са њом. Он ће покушати то, у својој немоћи, да прикрије бригом за нас млађе, али проблем је у њему. Нит је замршена много раније, тако да ће његова снага за борбу са животом бити све мања а његови резултати све више у опадању, да би на крају и потпуно 1950. потонуо у болест и тако започео своје психијатарско лечење. После тога сумње су све веће, поузданост је све мања. Хоспитализације су све чешће и дуже, да би се све завршило у сталном азилу Психијатријске болнице у Вршцу, где је 1958. и умро од ТБЦ плућа. Ту у Вршцу ће бити и сахрањен. Заувек остављен у својој самоћи, која је почела смрћу оца и одласком мајке из Прибоја.

Било му је тешко да се снађе у Београду у поратном хаосу, промени државног и друштвеног уређења. За сиромаштво које нас је снашло његове оптужбе биле су баш мајци упућене. Моје мишљење је да се она јуначки борила и трудила па и постижала много тога што је као мајка себи ставила у дужност.

Са друге стране, његови проблеми су били медицинске природе и она ту није могла да му помогне, а није ни знала како то да чини. Ипак она га није напустила до смрти. Редовно га је посећивала, бар једном месечно. Понекад би јој се неко од нас придружио, али је знала да се то лако не подноси и да те посете утичу на нас млађе и осетљиве, па је лакше и одлучније ишла сама у посету, у Вршачку психијатарску болницу.

Ја сам га посетила са мамом двадесет дана пред његову смрт. Било је тешко све то гледати. То сасушено тело и уста без зуба, које је сам себи у агонији повadio, у тридесет и првој години живота.

Радовао се што смо дошле, а посебно се радовао мојој посети ...

Никола је волео да се фотографише. Често је у поратним годинама у Београду посећивао најбоље фотографе и правио своје снимке. Био је врло педантан и уредан. Придавао је много пажње свом изгледу, као и хигијени у кући. Кућу је често сам чистио, због мамине презаузетости и велике политичке активности, насупротив њему који се „разочарао“ у све. Сам је уништио своје фотографије са мамом, током акутне болести, која се у акутним стањима будила. Ових неколико фотографија се сачувало без неког посебног труда, тек нашле су се са осталима у кутији.

Није му било лако да живи, а ни нама са њим, кад је почела болест која га је у потпуности савладала. Трагична судбина коју је носио од раног детињства одвела га је у неповрат.

НЕВЕНКА М. ВИТОРОВИЋ

3. XII 1928 - *

*Преминула 25. 04. 2005.године, сахрањена на прибојском гробљу.

Невена је треће дете у породици, рођена 3. децембра 1928. године у Прибоју на Лиму, као и остала деца Милеве и Мила Виторовића.

Како је рођена у њиховим најлепшим годинама брака, а неколико месеци после смрти прворођене Оље, љубав и нежност за изгубљеном Ољом биће пренета у радост и дивљење за нови цвет, девојчицу Невену, коју ће родитељи обасути нежношћу и пажњом.

Биће вољена и од тете Даре, коју ће Невена памтити и волети, све до њене смрти, гајећи за њу вишу наклоност него за мајку, којој се супростављала користећи тетину наклоност и попустљивост. Са мајком је била у сталном сукобу, касније и супарништву у младости, исто као што је моја мама била супарница са бабом Софијом. Ипак за живота очевог, Невена је његова мезимица а фотографија из Угошћа код Вишеграда са Николом, говори нам о њиховом поносу и бављењу децом и истицању њиховог грађанског нивоа.

Друга фотографија, непосредно после татине смрти и на дан Врбице 1936., је снимак већ из њене седме године. Стоји мало стидљиво иза Николе, а Данила држи за руку. Све је на овом снимку на свом месту а ипак фотос и деца делују тужно, „сирочићи“ без оца, како се каже у нашем народу.

Као што смо видели, нашу мајку ништа није везивало за Прибој на Лиму и она је само чекала лето и сусрет са својом фамилијом из Сарајева, да се посаветује и да се покрене на селидбу, у родни крај, међу своје, са децом. Ни незаконито одузимање деце неће је спречити да се врати у Сребреницу. Зато ће Невена и Данило остати једно краће време у Прибоју, код тетке Даре Карацић, која нема свој пород, али има богатство којим поткупљује људе и одузима децу биолошкој мајци.

Како сам ја седам година млађа од Невене, ја се ње врло мало сећам из тог периода, јер њено интересовање су биле девојчице њеног узраста, са којима је ишла у школу а коју је започела у Прибоју. Ипак, мислим да су тетка Дарине интриге, против наше маме, доста допринеле да Нена нема интерес и осећања за маму и мене. Мој узраст и игра су били ближи Данилу, па ће и моје сећање на тај кратки предратни период бити више везан за њега. Са Данилом немам заједничку фотографију из тог периода, нити се такве сећам.

Тек одлазак из Сребренице у Србију донеће обема нови смештај у Дечјем избегличком дому, у Бањи Ковиљачи, у који ће мо ући у истим хаљинама од жутог бурета, са везеним иницијалима истом браон свилом.

Она ће у дому бити смештена са школском децом, а ја са предшколском, одвојена од ње. Растали смо се кад је она дошла до гимназије, и кад су је, као и остале ђаке гимназије, пребацили у Аранђеловац. У тај дом ће нешто касније и Данило отићи. После Даниловог одласка ја ћу бити сама у дому, без икаквих вести о њима, све док се мама није појавила у Боговођи као васпитачица у дечјем дому. У овом дому, Данило и ја, смо били једно цело лето.

Невена је била лепа девојчица и шармантно дете. Истицала се песмом, игром и својом лепотом. Из тих избегличких домова за децу она има више фотографија са фолклорних и гимнастичких приредби. Увек је прва и коловођа у игри и дечјој забави, као даровито и лепо дете.

Из Аранђеловца она одлази у Београд и остаје у кући нашег стрица Васе Виторовића. Ту наставља школовање у Другој женској гимназији, до ослобођења Београда од фашистичке окупације 1944. године. Тада се среће поново са мајком, која је сад партизан ослободилац. Том општем покрету народа за слободу приступа и Невена у својој шеснаестој години. Одлази са Трећом крајишком бригадом на Сремски фронт, као радио телеграфиста. Са бригадом продужава све до Трста и у њој остаје до краја Другог светског рата, 9. маја 1945. године.

По завршетку рата се демобилише и враћа у Београд где са свима нама, децом и нашом мамом, започиње нови живот. И она ће као и Никола покушати да заврши школу, али неће успети, па ће се запослити код ПТТ као телефонисткиња.

Удаће се 1946., са непуних осамнаест година, за свог ратног друга, официра, ЈГ. и са њим ће започети нови живот у Словенији, где је он на дужности. Ту открива већ велику и обимну туберкулозу плућа, кад почињу и њена велика санаторијумска лечења. Како у то време није било лекова за ту болест, све делује драматично и указује на животну опасност.

Болест доноси развод са мужем и наставак лечења. Почиње доказивање њених ратних инвалидских права, које остварује, што олакшава њен даљи живот и егзистенцију.

Проналазак лекова против ТБЦ плућа и напредак медицине, нови брак са сликаром ЖМ. све стабилизује и започиње најлепши период живота у коме се интересује за уметност и ствара своју малу збирку слика и скулптура. Све то траје до развода са другим мужем и њеног повратка у Београд, од када живи сама.

Њене фотографије од детињства до сада су лепе и интересантне. Има их много, а ја сам изабрала само неколико карактеристичних за њен живот и слику наше породице.

ВЛАДО М. ВИТОРОВИЋ

19. II 1930 - 1931/32.

Владо М. Виторовић је четврто по реду дете рођено породици Милеве и Мила Виторовића из Прибоја на Лиму. Рођен је 19. фебруара 1930. године. Највише годину и по касније је умро, падом са дечјег кревета на теме.

Мама је у раним годинама после Другог светског рата помињала и њега у својим причама и сећањима на живот у Прибоју и њен живот са татом. Кратко и мало га се сећала. Биле су то кратке и безначајне приче без посебних догађаја. Тако мало дете кад умре, у већ многочланој породици, брзо се и заборавља, јер нема шта да се памти, а обавезе су и према живој деци превелике и претешке.

Није кривила никога, али ипак између редова њене приче падала је мала сумња на девојку која га је чувала.

Временом је чак заборавила и тачан дан његове смрти. Он је рођен и умро је пре смрти свога оца и пре Даниловог рођења, па је дечја смрт остала у мом сећању као несрећан случај и трагедија којој се није придавао велики значај.

Он није фотографисан за живота, тако да немам ни тих фото-података.

ДАНИЛО М. ВИТОРОВИЋ

31. XII 1932. - 7. V 1992.

Мада није велика разлика у годинама између Николе и Невене, са једне стране, и Данила и мене, са друге, ипак се по много чему може видети да припадамо двома генерацијама. Једна од тих карактеристика су и фотографије у породичном албуму.

Њих двоје старијих су фотографисани у раном детињству, од професионалних фотографа у њиховим фото-атељеима, дотерани и обучени тако да се истакне њихов и њихових родитеља грађански ниво. Те њихове фотографије имају и свој користан смисао, јер могу да буду и дописнице. По свему судећи томе се свему давао значај двадесетих година XX века, све док фотографија није постала наш лични и приватни споменар, који сами шкљоцамо без претензија да има и корисну сврху. Сем што је

део породичне успомене и белешка о интересу неког од чланова породице за визуелну уметност, слика је и потреба фотографа да на њој себе сагледа или истакне.

Овој тврдњи, да су Никола и Невена једна друга и старија генерација од Данила и мене, иде у прилог њихова могућност да се укључе и учествују у рату као борци, војници и да су то били, насупрот нас двоје који смо били током рата деца. Мада њих двоје нису били заједно током рата ни у истом граду живели, били су генерацијски изложени истом притиску. Они су као део једне генерације, у једном друштву били понети и однети у раним годинама младости на фронт, у ратни метеж и у све оно што их је прерано сукобило са животном борбом.

Насупрот њих, нас двоје млађих, нисмо напуштали Дом за избегличку децу до краја рата, већ смо били и могли бити само ђаци који уче и похађају редовно школу. Одлазак нас двоје у Бугарску, на опоравак из различитих домова и места потврђује да смо били у истим или сличним позицијама, као деца из исте генерације. Све то истичем зато што касније наилази период кад се те разлике мање виде и уочавају.

Погледајмо Данила на овој фотографији, на Врбицу из 1936., после татине смери, у Прибоју. Он је ту трогодишња беба са звонцетом око врата, зачуђен али миран, директног погледа. После тога се појављује на аматерским снимцима, сниманим при дневном светлу и штампаним на танком фото-папиру са рецкастим ивицама, у друштву његовог узраста, наивног дечјег лика. Насупрот њега, скоро у истом узрасту, Никола позира у фото-атељеу са шубаром и супериорним ставом, где нас подсећа на оца.

После доласка у Београд, сви ћемо бити понекад фотографисани код фотографа. То ће сада бити други однос и оног ко се фотографише и фотографа, јер је то сад снимак за ђачку књижицу, пионирску легитимацију или касније за индекс или личну карту, али без оног патоса и костимирања који је трајао до Другог светског рата. Мења се и дух и укус фотографа професионалца.

Та генерацијска подељеност се види и по завршетку рата, када се опредељујемо за даљи живот. Никола и Невена су самовољно одустали од даљег школовања и определили се за економску независност, а самим тим и непрофесионални посао. Добили су слободу од родитељског ауторитета и шефа породице, наше мајке, мада је то по мом мишљењу био њихов изговор за замор који су из рата понели, од ужаса коме су били у раној младости изложени. Чак и да су пристали на мајчин ауторитет и улогу шефа породице, без критичког става према њој као мајци, који потиче од љубоморе тете Даре после татине смрти, не би могли бити задовољни. Мама није могла да им пружи оно што је њима било потребно, ни више него што је иначе чинила. То више и боље није постојало у свеопштој немаштини, разореној земљи и још недовољно организованом друштву.

Са друге стране ми млађа деца смо под бригом и родитељском заштитом и њеним ауторитетом. Данило је био дете, школско дете из ниже гимназије и није постојала друга могућност сем да настави школу, да учи и да тек по стицању школских квалификација дође до зрелости и осамостаљивања. Зато му је учење и било велики циљ, а и резултати су били одлични. Његова активност у деџим а потом и омладинским организацијама, био је његов квалитет и знак да се добро развија и напредује.

После завршене „мале матуре“, у гимназији, он је наставио своје школовање у Средњој техничкој школи, у Београду, на одсеку електро технике.

Затим се запослио као електро-техничар у Радио Београду, где ће срести многе уметнике и глумце. Они ће га покренути да и сам започне посао уметника, пробудивши његово интересовање за глуму. То интересовање остварује у статистици у неким представма ЈДП, кад и одлучује да упише глуму на Позоришној Академији. Томе се наша мајка супротставља. Без њене подршке он се не усуђује да промени своју професију, већ продужава своје школовање на Електротехничком факултету Београдског универзитета, и 1956. године дипломира са одличним успехом на одсеку електронике и телекомуникација.

Посао електроинжењера је радио у више институција, док се најзад није дуго задржао у Институту „Михајло Пупин“, где је имао звање вишег научног сарадника и водећег инжињера. Истовремено је сарађивао и са научним часописом „Васиона“, у коме је био један од уредника.

И поред његовог успеха на послу, њега мучи сумња у могућност развоја и рада у нашој земљи, која је мала и сиромашна. Он не види перспективу тога рада, а истовремено све је ближе и опште мишљење научне јавности о организацији научног рада који се треба држати индустријске производње, универзитетских лабораторија и рада на универзитету.

У том преломном периоду, кад је требало да се концентрише на промене које се предвиђају у његовом послу и професионалном раду у институту, он започиње литерарне белешке. Пише своју прву књигу „Angelos“, што дуго траје и што на крају покушава да безболно објави сам финансирајући штампање књиге од своје уштеђевине.

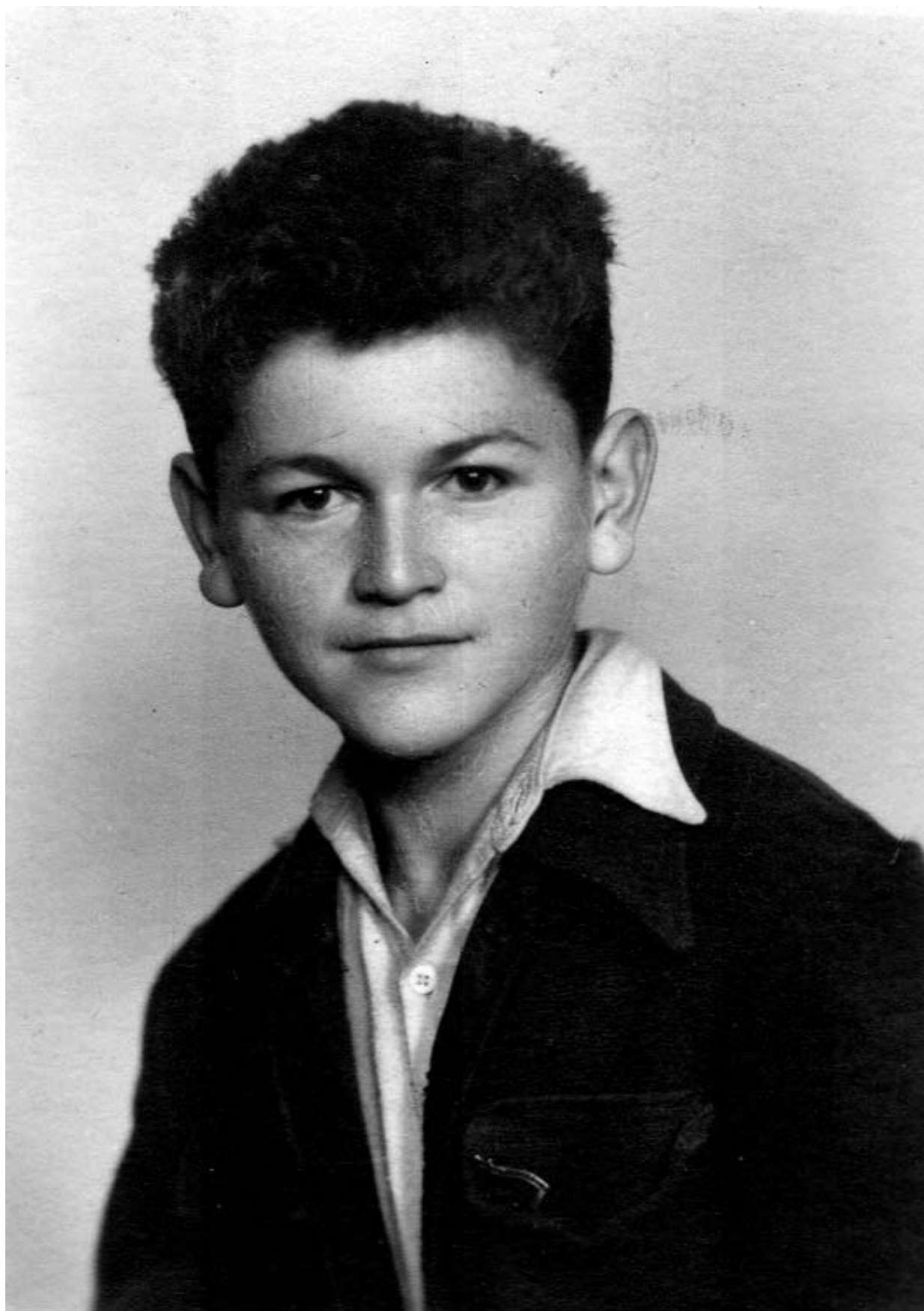
Он је и пре ове књиге сарађивао у часописима и листовима из области литературе и новинарства, објављујући своје текстове. То су: *20 Октобар*, *Студент*, *Политика*, *Књижевне новине* и *Књижевност*.

Тек основана „Независна издања“ Слободана Машића су у том тренутку изгледала као идеалан партнер. Излазак књиге се одужио преко његових очекивања. Долази до све чешћих сукоба са Слободаном Машићем, а истовремено и све тежег положаја у „Михајлу Пупину“ због његове одсутности и неконцентрисаности на послу. Његова ослабљеност га доводи у психозу и цепање личности, а потом и на психијатријско лечење.

Ја покушавам да му помогнем и нађем узрок одуговлачења изласка „Angelosa“ из штампе. Упознајем се са Слободаном Машићем и његови разлози су нормални, део текућег посла и не зависи од њега већ и од штарије, итд... Ја сам схватила да је Данило од оних људи који нису навикли на чекање и тешкоће у послу. Њега је пратио успех од малих ногу, у школи и на универзитету, сад се први пут сусреће са препрекама. Зато сам ја остала упорна и нисам пропустила прилику да Слободана Машића бодрим, да се бори за излазак те књиге у јавност.

Најзад прва књига „Angelos“ је у његовим рукама, као пета књига „Независних издања“ Слободана Машића. И сам Слободан је имао огромне проблеме и сметње, или незнање и недовољно искуство, да све оствари у оном облику и обиму како је желео. Данило је већ дубоко заронио у своју болест, која се у редовним циклусима понавља. Зато одлази на лечење, најмање два пута годишње, па све чешће одсуствује са посла.

Прво лечење се завршава у сазнању и сагледавању шта се све са њим догодило, а потом у покушају да од свега тога побегне и започне нови живот. Његова одлу-

ка је да оде у иностранство и да ради код неке стране фирме. Сам је организовао свој пробни рад код Сименса у Минхену, узевши неплаћен одмор у институту „Михајло Пупин“.

У мом првом разговору са његовим лекаром, после његовог одласка, сазнајем да он сумња у могућност Даниловог рада у новој средини:

-Волео бих да моја дијагноза није тачна у случају вашег брата, али ћемо ускоро сазнати, јер по медицинском искуству он са том болешћу не може остати на том послу ни цео период пробног рада.

Наравно, лекар је био управу, Данило се вратио пре него што су се испунила и два месеца рада, сада у новој еуфорији која се завршила дугим лечењем. Сам напушта институт „Михајло Пупин“ дајући отказ, свестан да не може одржати свој ниво пре болести. Запошљава се у ИКЛ, али опет за кратко, опет лечење и напушта и тај посао. Онда налази посао у „Југохемији“, предузећу које заступа стране електронске фирме где је радио као представник. После низа несугласица и сукоба, параноичних и кошмарних мимоилажења, лекари су приморани да га предложе за пензију са двадесет година радног стажа електро инжињера. Тако почиње његов нови период. Лечење два пута годишње се наставља, а у међувремену га подстичемо на писање.

Најзад, 1983. године, појавиће се и друга књига „Номо multiplex“, опет као самостално приватно издање. Он је уштедео 1/3 колико је коштала штампа књиге, 1/3 му поклања композитор Љубица Марић, као пријатељ и саговорник, а 1/3 те суме новца поклањам му ја, уз сву осталу моју ангажованост и организацију за излазак те књиге. Највећи део посла и графичку опрему књиге води Боле Милорадовић бесплатно, као што је Мила Костић бесплатно и добровољно урадила лекторски посао. А од осталих сарадника је била Надежда Обрадовић, која је захтевала да јој се посао коректора плати, што је и учињено.

Он је сам нашао писце-рецензенте за ову књигу, а то су Слободан Стојадиновић и Милан Ненадић. Тако је „Номо multiplex“ угледао свој нови живот, као и писац који се нашао међу пријатељима. Одломак је читан и на Радио Београду. Све је најављивало стабилизацију и писца и његовог односа према литератури, али опет за кратко, хоспитализације се настављају...

Уз свакодневну помоћ наше мајке, старије сестре Невене и мене, уз редовне приходе пензионера, он живи усамљенички живот са минималном активношћу. Колико се таквом болеснику може помоћи и да ли уопште може? Навикли смо се да томе нема краја, и чиниле оно што смо могле, али и он се предао том животу...

Написао је своју трећу књигу под насловом „Рупице и рупичасто“. Она у свом насловном делу се наставља као кошмар и текст без унутрашњег тока, који је почео у првој и наставио у другој књизи. Остали део те последње, треће књиге, су његови разговори са уметницима и познаницима. И поред његовог труда и покушаја да објави и ову књигу није му успело, мада је један њен део објављен у „Књижевним новинама“ и то баш онај насловни.

Књигу „Рупице и рупичасто“ сам ја објавила после његове смрти. Како сам у то време сарађивала са Слободаном Машићем поводом друге збирке мојих песама, Данилова књига „Рупице и рупичасто“ је објављена у Машићевим „Слободним издањима“ у библиотеци „НОВА“ 107. Појава књиге ће проћи тихо и без коментара уз минималну подршку и разумевање тих текстова, пре свега од Душана Матића и његовог пријатеља и саговорника Др Драшка Ређепа.

Књига „Рупице и рупичасто“ је изашла из штампе у септембру 1995. и тиме је извршена и последња моја обавеза према брату. Данило је умро у психијатарској болници „Лаза Лазаревић“ у којој се лечио у Београду, 7. маја 1992. године, а сахрањен је поред наше мајке у розаријуму на Новом Гробљу, по његовој жељи.

**МАМА ЈЕ УДОВИЦА И
МОЈЕ ПРВЕ ЖИВОТНЕ СЛИКЕ**

Десет година брака и рођење деце може се назвати нормалним и срећним периодом наше мајке и оца, истина пуним борбе за егзистенцију и одржавање породице, али то је нормалан живот младих амбициозних људи, какви су били њих двоје.

Мајчин живот почиње да се мења 1935., пре свега болешћу и смрћу мужа. Остала је удовица, у 29 години живота, са четворо деце: Никола (7 година), Невена (6 година), Данило (2 године и 11 дана) и Надежда (1 месец).

Ова заједничка фотографија за Врбицу 1936. године у Прибоју на Лиму, има неку сличност, по избору места где је снимак направљен, са фотографијом породице Алексе Јовановића из Сребренице, нашег прадеде по мајчиној линији, направљене крајем XIX века, четрдесет година раније од овог снимка. По фотографији би могли закључити да фотограф од опреме има само камеру, да нема атеље, блиц, рефлекторе

и фирму. Он је путујући фотограф који истиче екстеријер и оно што је у моћи да сними помоћу сунчеве светлости.

Калдрмисано двориште, ћилим као украс у позадини, дрвене греде и метални клинови којима су повезани и којима се држи та помоћна дрвена кућа, говори о времену које још траје, али и нестаје, па наводи фотографа на снимак. Само Данилово звонце за врбицу говори да је реч о српској деци. На фотографији нема више оне краљевске помпе која се могла видети на снимцима из фото-атељеа, а која је нестала очевом смрћу.

Друга фотографија, снимљена после татине смрти, није снимак професионалног а ни „путујућег“ фотографа. Реч је о аматеру који је вероватно део фамилије која

стиже 1936. године у Прибојску Бању на летовање. То је мали снимак на танком фотопапиру искрзаних ивица.

На овој фотографији ја сам са лоптом, у центру пажње аматера-фотографа, коју је он и донео. Још мршава и „жгољава“ беба, рођена у седмом месецу мамине трудноће, али без данашњег инкубатора, негована и одржана, вољена и весела, непосредно после трагедије породице коју сам превазишла. Ја сам на овој малој фотографији између два брата који ће непланирано бити „ухваћени“ а у једном симболичком значењу слике која објашњава њихову судбину, која се са временом мења и претвара симболичко значење овог малог снимка у реалност живота.

И ево нас на трећој фотографији тог последњег лета 1936. у Прибоју на Лиму. Не сумњам, рођаци моје мајке су је подржали у њеној жељи да напусти ову касабу на југу Србије и врати се у своје родно место Сребреницу. Ту је живела са својим биолошким родитељима, чије се љубави сећа и коју жели да оживи и поново пробуди. У Сребреници живе њени многи рођаци са мајчине стране, а ту ће наћи и одговор за фамилију њеног оца, мада је прошло доста времена од тад.

Да не поседујем ова два мала аматерска снимка из 1936. године, снимљена у Прибоју на Лиму, на којима сам ја у првој години живота у наручју мајке, или

фотос са моја два брата, ја не бих знала да је фамилија стигла те године из Сарајева на летовање. Захваљујући овим снимцима знам и ко је дошао у Прибој да је охрабри. Ту су, пре свих, њени стараоци из малолетства, тетка Софија и теча Милан Шипка. Онда друга и најмлађа сестра њене мајке Деса, удата Илић која је са својом породицом живела такође у Сарајеву. Она је ту са мужем и сином Алексом. Са Десом је и њена вољена рођака Вилка, кћи Лене мачине сестре, која није ни удата. Нема сумње састав породичне посете је ауторитативан и многобројан. Зато и верујем да је мама смогла снаге да се супростави злоби једне жене која јој је хтела одузети децу и задовољити свој биолошки недостатак, подреди је себи и својим плановима, као и интригама малог града.

Сем свих ових података о тешкоћама на које је наишла моја мајка после смрти нашег оца, ови мали снимци су и белешка о мојој првој години живота у Прибоју на Лиму.

Следећа слика из мог живота, а већ сада и моје прошлости, је из шоферске кабине камиона којим се моја мајка селила из Прибоја у Сребреницу. У кабини ме је мајка оставила да би изашла напоље и објаснила се са жандарима који су је зауставили да прегледају пртљаг јер је и то моја тетка Дара сматрала њеним. Мора да ју је тај обрачун са полицијом до сржи повредио. Мене је све то, кад сам се осетила остављеном и усамљеном у тој шоферској кабини, покренуло на плач и жељу да скренем пажњу на себе. Ја се не сећам када се она вратила у кабину, нити се сећам шофера, ни жандара, већ само слике те кабине и мене на седишту.

Друга слика мог раног живота је сећање опет из Прибоја, али највероватније тек годину дана касније, кад је мама судским путем остварила своје право материнства и могућност да преузме своју старију кћи од посесивне заове која ју је задржала највероватније скупо подмитивши жандаре и градску власт.

Тачније и овога пута ја се само сећам једне слике из дворишта наше тете Даре Караџић, неког дрвета кога се Нена, моја старија сестра, плашила јер јој је тетка причала да ће је мама за тако дрво везати и тући ако оде са њом. Значи ја се сећам дворишта, стабла и Нениних суза. Ипак повели смо Нену са нама после те посете и судске пресуде. Моје објашњење је опет у емотивном доживљају целе те ситуације моје мајке, коју је она снажно преживљавала и једно она могла то да разуме. Или је можда то био Ненин страх са којим сам се ја идентификовала, снажно обузета њим као доживљајем.

Трећа слика мог раног детињства је долазак по Данила и његов испраћај, највероватније на железничкој станици Увац, где су га пратили суседи које је волео и посећивао у мамином одсуству. Сад ја видим њега и себе која у игри облећем око њега. Осећам да су ти људи ту и чујем нашу маму како обећава тим старим људима да ће он опет доћи и донети им килограм кафе и килограм шећера у знак захвалности за њихово гостопримство. Последњи део те децеј реалности је воз који се појављује на супротној страни станице и полако стиже до нас.

*
* *

Тек после Другог светског рата посетићу још једном Прибој на Лиму и моје две тетке, очеве сестре, Милеву и Дару које су још живе у том малом граду. Отићи ћу на летовање са мојом рођаком Наталијом и њеним једногодишњим сином Александром и мојом сестром Неном.

Био је то први школски распуст после рата и моја десета година живота. Били смо прво гости тетке Даре, у њеној лепој старинској кући, турске архитектуре са истуреним горњим спратом, тако да је мени личила на печурку. У њој смо се лепо осећали и причали необичне приче у мраку, на простиркама по поду јер је било више нас него кревета, мада је било више соба у које нисмо смели ни да провиримо, јер су

биле закључане. Ту кућу ћу почети увек да сањам кад почну да се нижу смрти у нашој породици, можда и мало другачију, али увек на истом месту и са вртом који мене као прво лице сна одваја од опасног приближавања тој кући и доживљаја уласка у њу.

У Прибоју смо били само неколико дана а онда отишли у Бистрицу где је живела тетка Бугарка (Милева, надимак јој је био Бугарка због љутине и опорости коју је носила у себи). То је и мајка наше рођаке Наталије и баба њеног сина са којим смо заједно и допутовали и најстарија сестра нашег тате. Она је са трговцем Лексом Томићем имала пет кћери. Лексо је био велики заштитник мог оца, у његовој младости, у почетку његове трговачке каријере.

Тета Бугарка је живела у малој кући, поред велике коју је поседовала, а у којој су становале њене кћери које се још нису поудале и ми гости. Те две куће су се налазиле баш поред раскрснице путева, са леве стране за Нову Варош, са десна се ишло у Пријепоље, а куће су биле на путу из Прибоја на Лиму.

Ја сам ту моју тетку Бугарку као и тетку Дару видела само тог лета, али се тетке Бугарке боље сећам. Остала ми је у сећању како меша качамак за све нас, са млеком тек помуженим и скуваним. Сећам се још и једног топлот дана и врелог поподнева, кад ме је позвала да са њом идем у подрум да се расхладимо. Врата подрума су била на полеђини куће, на коју се скоро наслањао брег. Стрмина је била мало заравњена, да не би додиривала кућу и да би се врата могла сакрити и затрпати. У огромном простору подрума, у коме сам се нашла, било је много ствари унетих и набацаних без неког реда. Било је ту старог намештаја, буради и посуђа, зароланих ћилима у тубе, као и старог одела чуваног годинама и остављеног од војске и нове власти која би могла да нешто одузме и конфискује. Чим уђосмо тета седе и поче да се хлади марам-ицом уз чашу пива, или већ нечег што је пила, а ја радознало почех да обилазим подрум разгледајући старудије и остале ствари које су ту биле смештене. Посматрајући ме и одговарајући ми на моја дечја питања, понуди ми да узмем ако ми се нешто допада од свега тога. Нешто касније ја донесох једну плаву тубицу сличну кармину. Она ми рече да то није кармин већ бели камен за главобољу, али ако ја желим да га имам мој је. Ја тако постадох власник те плаве тубе за главобољу и белог камена који је остављао на мом челу невидљиви ледени траг који је хладио чело.

Иза куће је био велики шљивик, а испод њега је текла река Бистрица, која се ту на раскршћу уливала у Лим. Преко Бистрице, иза шљивика, био је најлепши поглед на Лим и његове стрме литице и стење на чијем је самом врху био стари град, тврђава „Проклете Јерине“. Тврђава је допуњавала лепоту и романтичну слику Лима који се зеленио као смарагд вијугајући у подножју тог стења и литица покривених шипражјем и шумом. Мало даље, испод пута за Пријепоље, ми смо се сваког поподнева купали и сунчали на крпама и ћебадима. Тако сам се вратила родном крају и фамилији мог оца, која ме је одбацила заједно са мамином жељом да се врати у Сребреницу, у свој родни град и у своју фамилију. Како се ове моје две тетке биле у годинама, летовање се више није ни поновило нити сам ја имала још једну прилику да их сретнем пре њихове смрти.

Тек у мојим зрелим годинама, више година после мојих студија, пут је нанео моју сестру и мене у овај крај, када смо се враћали колима из Дубровника са летовања. Ишли смо кањоном Мораче и уживали у раскоши природе, а план нам је био и да посетимо средњовековни манастир Милешеву и Прибојску Бању, где се налази задужбина краља Владислава. Кад смо све то прошли нађосмо се и у Прибоју на Лиму, родном граду у коме није више било тете ни њене куће на Бријегу. Не мислећи да се дуго задржимо, сем да преноћимо и посетимо татин гроб, ипак наиђосмо на мамине пријатеље и честе посетиоце Прибоја. Они нас укорише што смо у хотелу, „срамота је“. Тако по њиховој сугестији и уз осмех, а и да не кваримо ред и обичаје у граду, одселили смо се из хотела код маминих пријатеља, једне српске породице. Ту сазнадосмо да нам још једна тетка, средња сестра нашег оца, Плема, живи сад у Прибоју са мужем учитељем. Следећег дана, пре одласка на гробље, посетисмо и њу.

Бистрих и плавих очију, луцидна старица, живела је наша тетка у малом чистом

стану у новоградњи са мужем Миливојем Алексићем, који је баш тог дана био одсутан јер је отишао у Пријепоље. Причали смо и сећали се којечега. Невена је имала више питања и боље сећање, јер је била у осмој години живота кад је отишла из Прибоја са мамом у Сребреницу, док сам ја у одласку имала само неколико месеци.

Посматрала нас је и на крају понудила да нешто узмемо за успомену од ситница са њене комоде, коју сам ја у паузама разговора разгледала. Нена колекционарски брзо прихвати предлог и тако добисмо „плаву чашу“ дедину.

На гробљу је било мирно и тихо, само је ветар шумео кроз гране четинарских стабала. Споменик нашег оца је био мало по страни од главне стазе. Подигла га је наша мајка, после Другог светског рата. Размишљала сам како је много времена прошло и протекло воде Лима од татине смрти. Ја га се и не сећам... али природа тог краја, благост и лепота хармоније, будила је блаженство у мени и открила тајну везу о вечном миру, који сам слутила као далеку будућност мога живота, крај борбе, напора у мом раду.

Обе смо биле задовољне што смо без великог плана имале тако лепу и занимљиву посету Прибоју, срили се и опростиле од тетке Племе и још једном посетиле татин гроб. Све је изгледало да сам завирила у зачарани мир прошлости, време које је потиснуто новим животом, сликама које свакодневно живимо свом нашом снагом.

Радовала сам се после свега сусрету са нашом мамом у Београду, њеним колачићима са кајмаком, које ће за час направити кад дођем. Радовала сам се њеној љубави и радозналости за живот и нас троје које је још имала.

МАМИН ПОВРАТАК У РОДНИ КРАЈ

СРЕБРЕНИЦА 1936 - 1941.

У Сребреници смо, живимо у кући која се зове „Велики хан“ и која је била део неподељене заоставштине мог прадеде Алексе Јовановића-Косовца. Ова кућа није функционисала у смислу свог имена од кад је мој прадеда сазидао нови хотел, који је, као и све остало добио нови европски назив, „хотел“, уместо старог турског имена „хан“. Како је „Велики хан“ био стара грађевина из турског времена, изгледао је као мала тврђава, јер су зидови били дебели и по пола метра, због чега нико од фамилије није желео да користи ту стару кућу ни у пословне сврхе. За разлику од њих, моја мама је очигледно била поносна да ће најзад становати у својој кући, да је кућа у центру града и да је сама у њој, са нама, њеном децом.

„Велики хан“ је са две стране излазио на градске улице, а трећом страном је био окренут ка великом дворишту. Петком, кад је пијаца била најбоља и најбогатија, двориште се пунило коњским запрегама или натовареним коњима и магарцима који су стизали у град. Пијаца је одржавана на малом тргу само један блок даље. Цео град би живнуо и био пун изненађења и доживљаја за грађане и дошљаке из околних места и села и баш зато се посао могао најуспешније обавити тога дана.

И мама је била много заузета у радњи својим муштеријама. Та радња са текстилном робом и бојама, тракама и свим осталим што је требало женама домаћицама, налазила се на супротној страни улице од „Великог хана“. Ја сам њену заузетост тог дана користила за самосталне шетње по пијаци. Разгледала бих тезге са лицидерским колачима, свећама у боји или гомилом разнобојне керамике и облика, што је будило у мени радозналост и дивљење, а и рађало моју жељу за поседовањем.

Четврта страна „Великог хана“ се наставља на велику кућу којом се продужавала улица, а која је са дворишне стране била окићена дрвеним верандама, кроз које су суседи улазили у своје станове. У нашу кућу се могло ући и са дворишне стране, преко неколико степеника у велику приземну просторију. Она се малим ходником настављала и спајала са улазним предсобљем у приземљу, где су главна врата са улице. Из тог предсобља се дизало степениште на први спрат, на ком смо ми живели.

Сем ове велике приземне просторије, у коју се улазило и из дворишта, приземље је заузимало и један део куће који је морао некад служити за трговину, али је тада био затворен тешким гвозденим вратима са улице.

На горњем спрату је било предсобље, које је истовремено било крај степеништа од улазних врата из приземља. Из тог предсобља могло се ући у три собе. У четврту „визитну“ собу, како ју је мајка тако звала јер је намењена гостима, могло се ући само из највеће централне собе.

Дрвени под је био застрт крпама и ћилимима, а највећа дневна соба је била прекривена и по зидовима најлепшим ћилимима које је мама имала. У њој нам је било лепо и пријатно, па смо највише времена ту проводили. У дневној соби је дуго био и мој креветац са мрежицом од канапа.

Не могу са сигурношћу да се сетим ко ми је први почео да чита песме и приче пред спавање, мама или стара дадиља, бака Крста. Мама је млада удовица, па ме је бака обично чувала и остајала са мном кад је мама излазила са својим удварачима. Свеједно, али и сада видим ту слику полусна мог раног детињства, док слушам бакине приче о ноћној шетњи два коњаника који у поноћ излазе из порте сребреничке цркве, где је и гробље, где су сахрањени сви преци по линији моје мајке. Бели и црни коњаник које назирем у полумраку те приче и њене пригушене старачке речи: „*Кад сретнеш коњаника ноћу да јаше белог коња, знај да је мртав.*“ То је била порука приче или наравоучење којим ме је успављивала ова старица. Седела је обично на поду, по турски, поред мог креветца, док мама не дође са забаве. Забаве са плесом су се углавном одржавале у новом хотелу.

Ипак мој први и највећи литерарни јунак био је Краљевић Марко. Његова моћ и снага будили су моју машту, страх и размишљање. Био је у мојој дечјој машти прави цин и ја сам му у свом рамишљању придавала многе чудесне моћи.

Моје фотографије из Сребренице ми сада указују како сам била мала и

сићушна. На тим снимцима ја сам у друштву мог брата Данила, али и остале деце, мојих рођака из суседства, који су били приближно истих година као ја. Ево једне фотографије на трави неког дворишта, где су сем Данила моји рођаци Бубе, Милкица, Вава и Кика, као и жена муслиманка која нас чува.

Али ево и једног снимка, где сам поред сенке фотографа и маме, највероватније на малом излету у природи кад шума олиста и процвета бела рада. Радосна, насмејана, тек три године стара и смешно подшишана. То мора да је моје сопствено маказирање и дотеривање или само имитирање маме.

Нена и Данило ће ићи у школу са осталом школском децом, док ће мој живот у Сребреници бити у целини мој предшколски период. То ће бити период пун чудних доживљаја и заплета које ћу памтити и после их се сећати читајући књиге бајки из целог света, а налазећи у њима и овај мој свет.

Ипак и у тај мали град мог детињства, у мојој петој години живота, доћи ће рат и непријатељи, пучњава и убиства, ратне трагедије. То ћемо успети избећи захваљујући нашој мајци и њеној спремности да нас покрене и одведе у Србију, да пређе преко Дрине и њене брзе воде пуне лешева.

Други светски рат завршава ту идиличну слику мог детињства коју сам запамтила, али коју никада нећу проверавати неком посетом или на било који начин у мојим каснијим годинама. Било је то због мог страха од злочина који се ту током рата догодио, а о коме сам много слушала, али и моје велике ангажованости за нови живот и догађаје за будућност.

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

1941 - 1945.

Срећно пређосмо преко Дрине. Сместише нас одмах у карантин, али је већ прво јутро мама успела да добије пропусницу и дозволу да наставимо пут.

Прво смо се зауставили у малом граду Љубовији, код пријатеља. Ја се од свега сећам баште и малина и неке пумпе са водом у том дворишту коју нисам могла да сама ставим у покрет и да се напијем воде. Брзо смо отишли из Љубовије, да би смо после неколико дана стигли у Бању Ковиљачу, која је по мамином плану исто требала да буде само станица од неколико дана, па да се продужи пут.

Тако седосмо у такси и кренусмо даље, али нас на путу заустави Гестапо. Нас су децу одвојили и сместили у Избеглички дечји камп у Бањи Ковиљачи, а маму ухапсили и одвели у Београд, у логор на Бањицу. Ускоро су објавили на плакатама да је стрељана као комуниста. Ти плакати су били излепљени и на зидовима нашег дома.

У дому нас троје раставише. Данило је смештен у дом са дечацима, а нас две у дом са девојчицама, али опет не заједно. Невена је била у групи са школском, а ја са предшколском децом.

Моје ћутање првих дана, плакање за мамом и одбијање хране нико није примећивао ни давао томе значај. Ускоро сам постала део оних који су се кретали и понашали по кућном реду. Питомица у истом оделу и са истим проблемима као и сва остала деца мог узраста. Постала сам једно од деце тога дома.

Много времена је прошло, а онда се мама вратила. Почела је да ради у нашем дому и припрема дечје приредбе. Ја још не идем у школу, али рецетујем на приредби коју мама организује, песмицу коју ме је научила друга васпитачица. Била сам успешна глумица приликом тог првог наступа пред публиком.

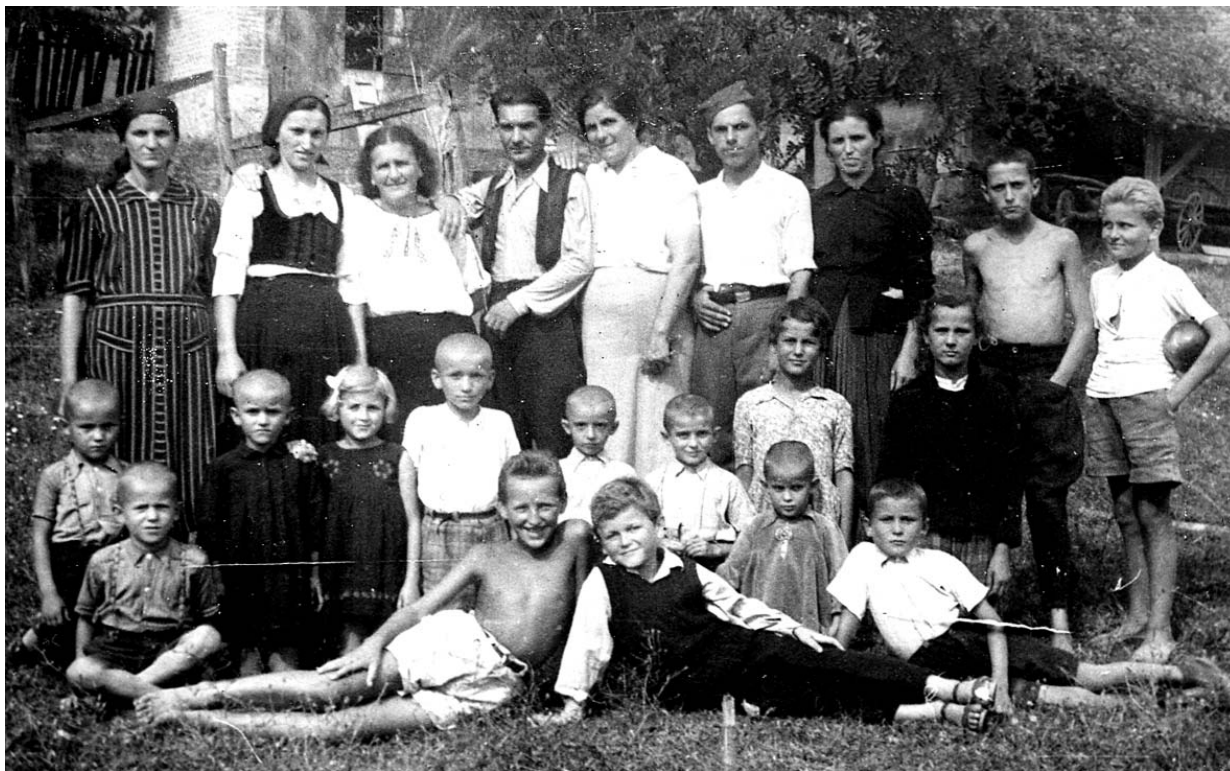
Ево и сачуване фотографије направљене непосредно после приредбе. Мама, а испред ње мој рођак Тома и ја чучнула у први ред. Мама је сама шила ове хаљине од креп-папира за мале глумице, или бирала старе хаљине и шешире у којима ће глумити. Ја не знам како се сачувала ова фотографија и ко нам је њу поклонио после рата, али на њеној позадини пише мамином руком написана порука: „За успомену тетка Марти и Зори од Милеве, Томице и Надице.“ Затим, на простору за адресу, маминим рукописом додато: „Ово нам је била забава за Ускрс, а ја сам за приредбе и забаве са децом.“ Ту сам ја много касније у Београду додала мојим дечијим рукописом: „Бања Ковиљача, 1943.“

Наравно ја сам била сувише мала и сувише збуњена догађајима у којима сам се нашла да бих тачно могла да тврдим колико је мама остала у Бањи Ковиљачи и са нама. Нисам знала ни кад је опет нестала, где је отишла, кад ће се опет вратити....

Али без размишљања сам је много волела и била ми је потребна јер ме је њена присутност враћала у живот. Мада сам била љубимица и осталих васпитачица и касније учитељица у било ком се дому налазила, њено присуство и снага којом је зрачила било је нешто друго од тих наклоности.

После извесног времена, по њеном одласку, мене су преселили у други дом и друго место. Касније ће те моје сеобе бити чешће. Данило и Невена су пре мене премештени у Аранђеловац, где су била деца која су учила гимназију. Са Неном нисам имала сусрет све до краја рата, а Данила сам још једном срела у децјем дому у Боговођи где се и мама појавила опет као васпитачица.

Била је то радост и изненађење јер сам у дому вођена на списковима деце без родитеља. Овај сусрет у Боговођи је трајао цело лето. Ево и једне сачуване фотографије са децом и сељанима са којима је знала да другује, кумује и сахрањује, агитује и крштава децу. На крају се и она разболела. Тифус, бунцање, па су је однели у болницу. Данило и ја смо се опет растали јер су нас послали у различите домове.

После ослобођења Београда шест месеци сам послата на опоравак у Бугарску у мали град Белово. Пред крај мог боравка сам сазнала да је и Данило у Бугарској у Пловдиву, па ми васпитачица објасни да могу са њом да идем у Пловдив кад буде водила неку децу на преглед. И ево мог изненађења - срили смо се. Он је био толико изненађен да ме је само посматрао, ништа није говорио. Једино ми је испричао да га је ударио неки камен у главу, на излету, кад се одронио од стене. Растали смо се без емоција и суза.

После тог сусрета срили смо се опет у Београду са мамом. Она нас је све скупила: Николу, који се вратио из Немачке из заробљеништва, Невену, после Сремског фронта и борби код Трста и на крају Данило и ја из дома за избегличку децу и опоравка у Бугарској. У Београду сада срећемо и многе чланове мамине фамилије који су ту живели или се после рата доселили. Ту су и мамини усвојоци из Сарајева, нени тетка и теча Софија и Милан Шипка. Тако се мој живот мења, постаје нормалнији, мада не лакши са новим обавезама и међу децом много напреднијом, која су расла у

породици и поред оба родитеља. Све се временом мењало на боље. Добро се смењивало са проблема у породици који су се низали један за другим.

Од августа 1945. године ми станујемо у Добрачиновој 34, у Београду. И то се, као и наш живот, мењало са узрастом.

**СУСПРЕТ СА БАКОМ И ДЕДОМ
ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА**

Мада читалац овог текста већ много зна о Софији и Милану Шипки, усвојиоцима моје мајке, ја их тек свесно упознајем после Другог светског рата, у Београду 1945. године. Они већ дуго живе у овом граду, још од пре рата, на Сењаку, у Белгијској улици. Ту смо их посећивали дуго путујући трамвајем, прво двојком а онда преседали на тројку, да би стигли код Сењачке пијаце, где смо излазили и настављали пешке, пењући се уз Сењачко брдо до Белгијске улице.

Већ при уласку у Белгијску улицу је било тихо и лепо, због многих башта у којима је цветало цвеће и украшавало прилазе кућама. Бакина кућа је била лепа и имала је малу башту са цвећем које је она гајила. По уласку у башту која је од улице била ограђена каменим зидом са *ferforze* вратима, могло се, или тачније требало би да се улази у зграду од 3 - 4 спрата на велика стаклена врата, али су она била увек закључана. Због тога смо морали обилазити бетонском стазом око куће и улазити на задња врата. Иза куће је био велики простор, као права башта, у којој су бака и деда за време рата садили лук, салату и осталу зелен. То су радили и неки други суседи који су били у тешкој ситуацији и ратној немаштини.

Врата су била браон дрвена и дедино име је писало на њима, а ту сам понекад налазила и његове цедуљице: „*Отпутовао сам на Блед.*“ Та порука је у тим тешким поратним данима и сиромаштву звучала апсурдно, а значила је да је деда Милан отишао на пиће у оближњу кафану „Блед“ јер бака није код куће.

Наравно ја сам увек долазила по мамином и бакином договору, тако да нисам морала да тражим деду по комшилуку. Старији од мене су знали дедине шале и кафане, па су уз осмех то причали. Деда је био у пензији и код куће би седео и читао предратне књижевне часописе.

Атмосфера у кући је била свечана и тиха. У соби је скоро увек горело кандило испред иконе Св. Марка који је дедина крсна слава. Завесе су биле уоквирене тракама таписерије, које су се мени посебно допадале, а на креденцу је била Сарајевска слика из 1921. године. Мада је све деловало минијатурно било је лепо, удобно, свечано и интересно.

За разлику од себе, кухиња је имала јединствену атмосферу. Ту се кувало и ложило, али је баки увек било зима и поред високих простирки по поду. На средини кухиње је био и сто где смо бака и ја за ускрс шарали јаја воском, а потом их бојили. Она би их заједно са перцама делила унуцима и деци која би их посетила.

Нас две бисмо ишле у женски манастир на Сењаку, кроз парк, у коме је било све чисто и спремно за службу или празник који се прослављао. Понекад би нас две кренуле преко брда у Топчидер и у Топчидерску цркву, а потом се полагано враћале ослушкујући птице. Бака је увек упозоравала на њихову песму и имена. Сматрала је да сем дрвећа и биљки морамо разликовати и птице и њихову песму, као и знати које животиње живе у нашем суседству и шуми кроз коју пролазимо. Због свега тога она ми је била врло интересантна и волела сам шетње са њом.

Наравно и они су нас посећивали многим приликама и поводом маминих свечаних породичних ручкова, али и за Први мај или Дан Републике. После ручка прича би се наставила и проширила. Најчешће је бака држала главну реч причајући о њиховом животу и својим хаљинама понекад описујући их и дајући им значај. Та прича је моју маму само нервирала па јој је понекад то замерала као буржоаску и сувишну декадентску свест. Бака је увек тражила од деде да се сети тих њихових тренутака из живота, а мамино мишљење јој и није било тако важно. Таквим једним поводом Данило је снимио на свој магнетофон њихов разговор и причу, а Нена их је више пута снимила својим фотоапаратом „Практиком“, тако да је сећање на баку Софију и деду Милана у целости забележено.

Кад је Никола умро, бака и ја смо остале код куће, док је мама отишла са Данилом у Вршац на сахрану.

Затим се сећам да сам и њу посећивала на хирушкој клиници кад је имала саобраћајну несрећу, а после и деду Милана у болници на Новом Београду. Ипак били су здрави и ја никако нисам могла да разумем зашто су на крају отишли у Сребреницу

да живе. То је вероватно дубока старост и велика потреба за најлепшим и најтоплијим данима љубави и родитељског дома.

Завршавам овај породични албум са њима, јер се бака Софија провлачи и доминира од прве до последње фотографије. Први део породичног албума и првих педесет година фотографије у нашој фамилији завршавам са баком Софијом и дедом, јер су они и били најбољи модели и велики љубитељи овог бележења истине и живота. Фотографијом се памти и подсећа на дане који су прошли, који носе лепе и тужне слике, нашу слику детињства и зрелости, сиромаштва или добрих дана.

Визуелна белешка фото апаратом, или руком уметника, носи увек истину и неку тајну коју можемо пажљивим посматрањем открити.

Напомена издавача

Текст аутобиографије „Корени“ писан је у Њујорку 1998/1999. године. Његов оригинални примерак се чува у легату Надежде Наде Виторовић, при Завичајном музеју у Прибоју на Лиму. Аутобиографија је писана на специфичан начин, кроз анализу фотографија из породичног албума, којима аутор оживљава своја и сећања својих предака. У овој публикацији у целости је пренет текст аутобиографије по замисли њеног аутора, Надежде Наде Виторовић. Извесне измене у тексту односе се на лекторске корекције.

Аутобиографија „Корени“ се штампала у поводу отварања Галерије која носи име првог академског сликара у Прибоју на Лиму, Надежде Наде Виторовић, чији су легатори њена сестра Невена и супруг Nathan.

Ова аутобиографија се штампала у знак сећања на сестре Виторовић.

САДРЖАЈ

МАЈКА

1. Милева Д. Урошевић Виторовић-----	06
2. Јованка А. Јовановић Урошевић-----	06
3. Софија А. Јовановић Шипка -----	06
4. Алба (?) Јовановић -----	06
<i>Прва породична фотографија, крај XIX века у Сребреници*</i> -----	07
5. Алекса Јовановић Косовац -----	11
6. Драго М. Урошевић -----	13
7. Милан Шипка и Софија усвојиноци Милеве и Наталије-----	15
<i>Софија, невеста у Сарајевском фото-атељеу</i> -----	16
<i>Милева Урошевић са тетком и течом у „Helijus“ атељеу</i> -----	18
<i>Милева и Наталија са фамилијом у Сарајеву 1921.</i> -----	20

ОТАЦ

1. Миле Н. Виторовић -----	22
2. Никола Виторовић -----	22
<i>Миле са Лексом Томићем</i> -----	24
<i>Миле са другом из војске у Винковцима</i> -----	26
<i>Миле и Милева у Прибоју на Лиму 12. II 1925.</i> -----	27
<i>Миле Н. Виторовић, портрет</i> -----	28

СЕСТРЕ И БРАЋА

1. Олга М. Виторовић -----	29
<i>Олга са машином</i> -----	30
<i>Олга у ципелицама</i> -----	30
2. Никола М. Виторовић -----	31
<i>Никола син првенац</i> -----	32
<i>Никола са шубаром</i> -----	32
<i>Никола са друговима</i> -----	33
<i>Никола по повратку из заробљеништва</i> -----	34

3. Невена М. Виторовић -----	35
<i>Невена и Никола у Угошћу код Вишеграда</i> -----	36
<i>Невена са плетеницама</i> -----	37
<i>Невена са шалом у Београду 1951.</i> -----	38
4. Владо М. Виторовић -----	39
5. Данило М. Виторовић -----	41
<i>Данило са звонцетом, Врбица 1936.(детал)</i> -----	42
<i>Данило гимназијалац</i> -----	44
<i>Данило студент</i> -----	45
<i>Данило са сестрама Невеном и Надеждом, 1986.</i> -----	46
6. Мама је удовица и моје прве животне слике -----	47
<i>Врбица 1936. у Прибоју на Лиму</i> -----	48
<i>Надежда међу браћом</i> -----	49
<i>Лето 1936, са фамилијом из Сарајева</i> -----	49
МАМИН ПОВРАТАК У РОДНИ КРАЈ -----	53
<i>Надежда између две сенке</i> -----	55
<i>Надежда са својим друштвом у сребреници</i> -----	56
ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ -----	57
<i>Дечја приредба у Бањи Ковиљачи</i> -----	58
<i>Мама, Данило и Надежда у Боговођи</i> -----	59
<i>Мама у Београду са друговима</i> -----	60
СУСРЕТ СА БАКОМ СОФИЈОМ И ДЕДОМ МИЛАНОМ У БЕОГРАДУ -----	61
<i>Софија и Милан Шипка после Другог светског рата</i> -----	63
НАПОМЕНА ИЗДАВАЧА -----	65

* Курзивом су исписани називи фотографија и странице на којима се налазе

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

929.52 ВИТОРОВИЋ
821 . 163 . 41-94

ВИТОРОВИЋ, Надежда

Корени : аутобиографија / Надежда М.
Виторовић. - Прибој : Завичајни музеј,
2006 (Прибој : Абакус - НТ). - 67 стр. :
фотогр. ; 30 cm

Тираж 100.

ISBN 86-82359-12-X

COBISS. SR - ID 131067916

